

Öğretmen Yetiştirme

M. Zahit DİRİK*

ÖZET

Bu yazıda, öğretmenin eğitim sistemindeki yeri ve önemi vurgulanmakta, öğretmen yetiştirme programlarının farklı boyutlarında karşılaşılan sorunlar eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmektedir.

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Arbeit wird die Bedeutung und die Position des Lehrers im Schulsystem und dessen Beitrag zu der allgemeinen Entwicklung des Landes betont. Dabei werden die Probleme der Lehrerausbildung und deren Curriculum unter verschiedenen Gesichtspunkten kritisch behandelt.

"Ülkelerini geliştirmek isteyenler eğitimi, eğitimi geliştirmek isteyenler ise, öğretmenleri geliştirerek işe başlamalıdır."

Bu bilimsel gerçek, günümüzde bilimselliği uygulamalarına temel alan bütün yöneticiler tarafından benimsenmektedir. Bu yolla eğitim sistemlerinde ve ülke kalkınmasında büyük başarılar elde eden ülkelere her gün yenileri eklenmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, Atatürk'ün öğretmenlik mesleğinden beklentilerinin temelinde de bu gerçek vardı. Eğitimciler öğretmen yetiştirme büyük bir titizlik ve ciddiyetle ele alındığı bu dönemde, cumhuriyetin kökleşmesi

---

* Yrd. Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

ve ülke kalkınması açısından yararlı sonuçlar alındığını belirtmektedirler. Aynı dönem, Türkiye’de öğretmenlik mesleğinin toplumsal yapıdaki değeri ve etkinliğinin en yüksek olduğu, öğretmenlerin büyük saygınlık kazandıkları bir dönem olarak da anılmaktadır.

Cumhuriyetin gelişimi ile birlikte öğretmenlik mesleğinde de değişme ve gelişmelerin yaşandığı, fakat bu gelişmelerin diğer sektörlerin gerisinde kaldığı gözlenmektedir.

1950’lerden ve özellikle de 1960’lardan sonra sayısal baskılar altında bocalayan eğitim sisteminde öğretmenlik mesleği de sürekli sayısal yeterlik açısından değerlendirilmiştir.

Eğitim sisteminde yapılmaya çalışılan düzenleme ve geliştirme çabalarında, sistemin öğretmen, öğrenci ve program boyutlarından öğrenci ve programlara öncelik verildiği, öğretmen boyutunun ise çoğu kez ihmal edildiği gözlenmektedir.

Eğitim sisteminde yapılan düzenlemelerde çoğu kez istenen başarıların sağlanamaması ya da karşılaşılan başarısızlıkların temelinde bu öğretmeni ihmal eden eksik ve yanlış yaklaşımın etkili olduğu söylenebilir.

"İlk, orta ve yüksek öğretimde yeni düzenlemelere gidilirken çalışmalara bu yeni düzenlemeleri gerçekleştirecek öğretmenin yetiştirilmesi ile başlamak gerekir (Varış, 1973, s. 49)." Varış gibi bir çok eğitimcinin de paylaştığı ve üzerinde titizlikle durduğu bu görüşün olumsuz bir çok uygulamaya rağmen eğitim sistemi yetkililerince yeterine anlaşılamadığı görülmektedir.

1991-1992 öğretim yılında ortaöğretim sistemi üzerinde yapılan köklü değişikliklerin uygulamaya aktarılmasında da öğretmen ve uzman personel gibi insan boyutunun ihmal edilmesi korkarız ki geçmiş başarısızlıklara bir yenisini ekleyebilir. Sağlam bilimsel dayanakları olan bir gelişme, bilimselliği dikkate almayan bir yaklaşımla, başarısızlıkla sonuçlanabilir.

Öğretmenlerin Yetiştirilmesi:

Öğretmenlik sadece bilgi aktarmaktan ibaret olsaydı bunu öğretim makinaları, TV, radyo gibi araçlarla da yapabirdik. 1950’li yıllarda böyle bir anlayışla öğretimi makinalara bırakmak isteyen görüş, günümüzde öğretim alanına destek verecek makinalardaki (Bilgisayar, TV, Video sistemleri vb.) büyük gelişime rağmen taraftar bulamıyor.

Bugün öğretmen, eğitim sistemlerinde geçmişe oranla çok daha önemli ve vazgeçilmez bir öge olarak görevini sürdürmektedir.

Konumuz insan eğitimi olduğu sürece insan eğitimine destek verecek insanın insanca eğitimine katkıda bulunacak öğretmene de ihtiyacımız olacaktır. Varış’ın belirttiği gibi:

... davranış bilimleri bize öğrencinin öğretmenin tutum ve davranışları ile etkilendiğini göstermektedir. Öğretmenin düşünsel tutumu, duygusal tepkileri, çeşitli alışkanlıkları öğrenciyi etkilemektedir. Çoğu zaman öğrenci, öğretmenin anlattığı konudan çok olayları yorumlama biçiminden etkilenmektedir (Varış, 1973, s. 50).

Öğrenci nitelikleri ile öğretmen nitelikleri arasında bağımlılık ilişkisi vardır. Öğrencilerden beklediğimiz tutum ve davranışların bir çoğunda öğretmenlerin model oluşturma ve yansıtma görevi de üstlenmeleri gerekir.

Günümüzde öğretmen yetiştiren programlarda üç boyutlu yaklaşım gerekli görülmektedir. Bunlar;

1. Alan Formasyonu,
2. Öğretmenlik Formasyonu,
3. Genel Kültür Formasyonudur.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bu üç boyutun öğretmen yetiştiren programlardaki ağırlıkları ve düzenleme biçimleri değişebilmektedir (Bakınız: Varış, 1973 ve Küçükahmet, 1976).

Fakat değişmeyen gerçek, öğretmen yetiştiren programlarda bu üç boyutun ihmal edilmemesi, öğretmen adaylarından bu alanlarda bilgi ve beceri yeterliği istenmesidir. Bu yeterlikler bir kurumda kazandırılabilceği gibi farklı kurumlarda da eş zamanlı ya da farklı zamanlı olarak kazandırılabilir (Formasyon Programları gibi).

Türkiye’de bugün Milli Eğitim Temel Kanununda belirlenen (Resmi Gazete, 24.6.1973, sayı: 14574, madde: 43); öğretmen yetiştirmeyi bir yüksek öğretim faaliyeti olarak değerlendiren anlayış, 1982 yılında öğretmen yetiştiren kurumların üniversitelere bağlanması ile büyük ölçüde gerçekleşmiştir. (20 Temmuz 1982 tarih, 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname). Son olarak ilköğretim kademesine öğretmen yetiştiren programların dört yıla çıkarılması ile süre ve kademe olarak öğretmen yetiştirmede üniversiter düzeyde birlik sağlandığı gözlenmektedir.

Bu birlik başlangıçta, Yüksek Öğretim Kurulunun üniversitelerin programlarında ortak çerçeve oluşturma çabalarıyla en üst düzeye ulaşmıştır. Son zamanlarda Üniversitelerin aldıkları program düzenleme yetkisi, öğretmen yetiştiren programlarda daha çok, alan formasyonu boyutunu etkilemiştir. Alan formasyonundaki farklılaşmanın sınırlarının iyi belirlenmeyişi ve tüm programlarda uyulacak asgari ortak çerçevenin önerilmeyişi, farklılaşmayı bazen beklenenin çok üzerine çıkarmaktadır. Bir ortak program çerçevesi üzerine getirilecek farklı yaklaşımlar programları zenginleştirir. Ortak çerçeve olmaksızın yapılacak farklılaşma düzenlemeleri ise kurumun amaçlarından ve kazandırmak isteği davranışlardan sapmalara yol açabilecektir.

Doğabilecek sorunların bir örneği 1990 yılında yapılan öğretmen seçme sınavlarında yaşanmıştır. Belirli okul programları ölçüt alınarak hazırlanan sınavlar, ölçütün dışında kalan fakültelerin mezunlarının kazanma şanslarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Öğretmen yetiştiren programların eğitim formasyonu boyutunda ise, ilgili üniversitelerin birlikte çalışmaları sonucunda geliştirilen ortak programlar uygulanmaktadır. İkişer kredilik iki seçmeli dersin dışında üçer kredilik beş ortak ders ve üç kredilik uygulamadan oluşan program toplam 22 kredilik bir program bütünü oluşturmaktadır. Program bu şekliyle Milli Eğitim Bakanlığı'nın önerdiği (Talim Terbiye Kurulu 3.4.1991 gün ve 37 sayılı karar) asgari 21 kredi saatin üzerine çıkmaktadır.

Programların kültür formasyonu boyutunda ise; Türk Dili, Atatürk İlkeleri, Yabancı Dil dersleri ile sanat ve spor etkinlikleri de son program düzenlemelerinde süre ve kredi saat olarak değer kaybetmişlerdir.

Yabancı dilin bilimsel çalışmalarda ve kültürler arası iletişimdeki rolü açıktır. Bu nedenle yabancı dilin yalnız birinci sınıflarda iki saatlik bir ders olarak sınırlanmasının öğretmen adaylarının evrensel kültüre ulaşmalarını sınırlayabileceği düşünülebilir.

Öğretmen Yetiştirmede Farklı Yaklaşımlar:

Öğretmen yetiştirmede geçmişten günümüze kadar farklı yaklaşımlar denenmiştir. Günümüzde de farklı yaklaşım önerileri geliştirilebilmektedir.

Bu görüşlerden en fazla kabul göreni öğretmen yetiştirmenin üç boyutunda da bilimselliği temel alan üniversiter yaklaşımdır. Bir çok batı ülkesinde olduğu gibi Türkiye de öğretmen yetiştirme konusunda seçimini bu yönde yapmıştır.

Çoğunlukla bu görüşe tepki olarak geliştirilen diğer bir görüş de öğretmen yetiştirmenin özellikle eğitim formasyonu boyutunda bilimsel yaklaşımın yeterli olmadığı, objektifliğin getirdiği sınırlamaların öğretmenliğin duygusal boyutunu ihmal edeceği noktasında toplanmaktadır.

Öğretmen yetiştirmenin üniversitelere devredilmesinden sonra da değişik nedenlerle daima canlı tutulan Milli Eğitimin Öğretmen Yetiştirmeyi yeniden bünyesine alma girişimlerinin de mantıki dayanağı olarak yukarıdaki yaklaşımdan yararlanılmaktadır.

Buradan unutulmamalıdır ki, toplumsal sistemlerin evrim sürecinde geri vites yoktur. Ancak zorlamalarla gerçekleşecek bir geri gidiş sisteme çok büyük zararlar verebilir.

Ayrıca üniversiter yaklaşım eleştiriye açıktır. Mantıki olarak yapılacak değerlendirmelerle öğretmenliği geliştirecek yeni düzenlemeler de yapılabilir. Bu

noktada öğretmen yetiştirmedeki eski uygulamalardan yararlanarak bir öneri getirmek istiyorum. Eğitim sisteminin değişik kademelerinde 5-10 yıl çalışmış, başarıları objektif ölçütlerle belirlenmiş öğretmenlerden, öğretmen yetiştiren programların öğretmenlik formasyonu boyutunda yararlanılabilir. Bu yolla öğretmenlik davranışları konusunda seçkin örnekler sunacak, öğrencileri ile identifik etkileşim sağlayacak modeller oluşturulabilir.

Bu konu mesleki formasyon boyutunda en fazla eksiği duyulan Özel Öğretim Yöntemleri alanındaki eleman eksikliğini gidermede ve bu alana yeni elemanlar kazandırmada da yararlı olabilir.

Sonuç ve Öneriler:

1. Öğretmenlerin daha iyi yetiştirilmeleri eğitim sistemlerini olduğu kadar, ülke kalkınmasını da ilgilendiren bir konudur.

2. Eğitim sistemi ile ilgili düzenlemelerde, sistemin öğretmen, öğrenci ve program boyutlarından, öğrenci ve program boyutuna öncelik verilirken çoğu kez öğretmen boyutu ihmal edilmektedir.

3. Öğretmenin sistemdeki rolü sadece bilgi kazandırmak değil, insanların insanca eğitimine yardımcı olmaktır.

4. Öğretmen yetiştiren programlarda öğretmen adaylarına a. Alan Formasyonu, b. Öğretmenlik Formasyonu, c. Genel Kültür Formasyonunu bir bütünlük içerisinde kazandırmak gerekir.

5. Öğretmen yetiştirmede ilgili fakülteler ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği içerisinde bu üç boyutun çekirdeğini oluşturacak bir ortak ana program çerçevesi oluşturmalıdır. Öğretmenlerin yeterlikleri denetlenirken ve öğretmen adaylarının mesleğe giriş sınavları düzenlenirken de bu çerçeve program ölçüt alınmalıdır.

6. Öğretmen yetiştirmenin kültürel boyutunu zenginleştirici düzenlemeler yapılmalı, bu çerçevede öğrencilerin evrensel kültürlere ulaşmalarını sağlayacak yabancı dil eğitimine daha fazla yer verilmelidir.

7. Öğretmen yetiştirmede izlenen üniversiter yaklaşım bilimsel olarak da desteklenen yaklaşımdır. Türkiye’de öğretmen yetiştirme konusunda seçimini bu yönde yapmıştır.

8. Öğretmenliğin duygusal boyutunu geliştirici düzenlemeler üniversiter eğitim içerisinde de gerçekleştirilebilir.

9. Duygusal boyutu geliştirmede, öğretmenlik davranışlarının seçkin örneklerini sunmada değişik okul kademelerinde çalışan, başarıları objektif ölçütlerle belirlenmiş deneyimli öğretmenlerden yararlanılabilir.

10. Bu öğretmenler sistemin özellikle, öğretmenlik formasyonu boyutunda

özel öğretim yöntemleri ve öğretmenlik uygulamaları alanlarına büyük katkılar getirebilir.

KAYNAKLAR

1. KÜÇÜKAHMET, Leyla: Öğretmen Yetiştiren Kurum Öğretmenlerinin Tutumları, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1976.
2. VARIŞ, Fatma: Öğretmen Yetiştirme Üzerine, 50. Yıla Armağan, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları: No. 36, 1973.
3. MİLLÎ EĞİTİM TEMEL KANUNU: (K.N. 1739), 1973.
4. MEB TALİM TERBİYE KURULU: 3.4.1991 gün ve 37 sayılı karar.
5. 20 Temmuz 1982 tarih, 41 sayılı KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME.